

Kapitalno izdanje Matice crnogorske

Monografija Ilije Veleva *Hrišćanstvo u crnogorskom duhovnom i kulturnoistorijskom identitetu I-II*

Monografska studija „Hrišćanstvo u crnogorskom duhovnom i kulturnoistorijskom identitetu“ u dva toma, makedonskog medievaliste Ilije Veleva novo je izdanje Matice crnogorske. Ovaj voluminozni projekat predstavlja interdisciplinarna istraživanja o autohtonoj genezi i etnografskoj emancipaciji crnogorskog duhovnog i kulturnoistorijskog identiteta. Istraživanja u istorijskom kontinuitetu slijede razvoj hrišćanstva kroz sva civilizacijska nadograđivanja i globalne procese u epohama, počevši od drevnog ilirodukljanskog subjektiviteta a završavaju s crnogorskim nacionalnim kolektivitetom na početku XX vijeka. Izdanje rasvjetljava malo poznate i nepoznate procese i periode, a ističe se i više istraživačkih odgovora na dosad nerazjašnjena pitanja u montenegristici.

Prvi tom nosi podnaslov „Od pojave hrišćanske religije, civilizacije i kulture do vladarskog zalaska dinastije Vojislavljevića 1189.“ i sadrži šest poglavlja datih na 368 strana. U drugom tomu s podnaslovom „Na raskršću hrišćanskog Zapada i Istoka od početka XIII vijeka do sumraka države Crne Gore 1920.“, obima 468 strana, je uz pet poglavlja dat spisak literature i bio-bibliografija autora.

Ovo dvotomno djelo je pisano u protekle tri godine i predstavlja nastavak bavljenja crnogorskim temama prof. dr Ilije Veleva, nakon njegove prve knjige „Makedonija i Crna Gora – kulturnoistorijski i književnostvaralački kontekst“ iz 2021. godine u izdanju Matice crnogorske i Makedonske akademije nauka i umjetnosti (MANU).

U prvom poglavlju ove dvotomne monografije autor donosi pregled uspostavljanja hrišćanstva te njegove evolucije od religije do civilizacije i kulture. U nastavku knjige je obrađena prethrišćanska civilizacijska koegzistencija u ilirskoj duhovnoj i kulturnoistorijskoj tradiciji na etnogeografskom prostoru Crne Gore. Treće poglavlje nosi naslov „Pojava i uspostavljanje ranohrišćanske tradicije u ilirskoj Prevalitani i Duklji“. Naredno je poglavlje posvećeno hrišćanskoj i slovenodukljanskoj civilizacijskoj simbiozi između VII i IX vijeka u crnogorskom duhovnom i kulturnoistorijskom

identitetu, dok se peto poglavlje bavi značenjem i uticajem ćirilometodijevskog slovenskog prosvjetiteljstva na crnogorski duhovni i kulturni kontinuitet. Šesto, završno poglavlje prvog toma posvećeno je hrišćanskoj i pritom slovenskoj etnografskoj emancipaciji u Duklji, i u njemu Velev, između ostalog navodi da je „istovremeno kao posljedica identifikovanja s novim globalnim civilizacijskim izazovima spontano došlo do spuštanja istorijske zavjese pred kolektivnom memorijom o ilirodukljanskoj domorodnoj svijesti. Isto tako, autonomno slovensko duhovno i kulturno uzdizanje u Dukljanskoj arhontiji ukorijenilo je i integritet Dukljana (današnjih Crnogoraca): da su i oni svojim samoopredjeljenjem slovenski narod – sa stečenom posebnosću hrišćanske duhovnosti i slovenske kulture, jezika i pismenosti. Buduća istorijska i kulturološka iskustva razvoja samo su potvrđivala da se u Duklji (Crnoj Gori) učvrstila slovenska civilizacijska svijest u duhovnom, kulturnom i narodnom življenju – koja se više nije mogla iskorijeniti“.

Drugi tom otvara poglavlje koje se bavi periodom nakon istorijskog zalaska dukljanske države do javljanja dinastije Balšića. Osmom poglavljju prof. Ilija Velev je dao naslov „Kontinuitet duhovne i kulturnoistorijske tradicije pri obnovi crnogorske državne samostalnosti“ i u njemu obradio period do kraja vladavine dinastije Crnojevića. Prelasku kroz tradicije prosvjetiteljstva i Preporoda između XVI i prve polovine XIX vijeka posvećeno je deveto poglavlje u kojem su obuhvaćena tri i po vijeka trajanja *Crnogorskog principata/ vladikata* između 1496/1500. i 1851. godine. U desetom poglavljju pod naslovom „Premošćavanje crnogorskog duhovnog i kulturnoistorijskog identiteta od tradicije do savremenosti“ Velev obrađuje period do kraja Prvog svjetskog rata, nestanka nezavisne crnogorske države i pravoslavne crkve u Crnoj Gori kao pomjesne vjerske institucije. Ovo voluminozno djelo zatvara poglavlje s naslovom „Diskontinuitet tradicije i savremenosti“ koje autor zaključuje sljedećim stavom: „Upravo je i kroz stečenu naslijeđenu duhovnu i kulturnu memoriju iz prošlosti opstao crnogorski nacionalni kolektivitet. Posljedično, od apostolskog perioda pa sve do našeg vremena u kojem živimo: hrišćanstvo je kao religija, civilizacija i kultura življenja ostalo nataloženo u crnogorskom duhovnom i kulturnoistorijskom identitetu – kao tradicija i savremenost“, navodi Velev.

Knjigu je na crnogorski jezik preveo Ivan Ivanović, generalni sekretar Matice crnogorske koji je i urednik izdanja, dok studiju u ime izdavača potpisuje Ivan Jovović.

Prof. dr Ilija Veleu (1959) univerzitetski je profesor, naučni radnik i književni stvaralac, redovni profesor i naučni savjetnik na Institutu za makedonsku književnost pri Univerzitetu „Sv. Ćirilo i Metodije“ u Skoplju. Autor je oko 500 naučnih knjiga, studija i radova iz oblasti medievalistike, vizantologije, paleoslavistike, historiografije, kulturologije i nauke o književnosti. Najveću nagradu za naučna dostignuća u Republici Makedoniji „Goce Delčev“ dobio je 2006. godine za monografski naučni rad *Vizantijsko-makedonske književne veze* (Skoplje 2005). Nakon više od tri decenije naučnoistraživačkog rada u oblasti ćirilometodievistike objavio je *Istoriju makedonske književnosti*, tom 1, *Srednjovjekovna književnost* (Skoplje 2014), za koju je 2014. godine dobio nagradu grada Skoplja „13. novembar“ za izuzetna dostignuća u nauci. U izdavačkom projektu Vlade Republike Makedonije „Makedonska književnost u 135 tomova“ autor je prvog toma *Makedonska književnost IX-XVIII vijek* (Skoplje Bitolj 2008). Profesionalni renome s velikim brojem naučnih referenci prof. Veleu je potvrdio i kao autor rijetko kompletne monografije u paleoslavistici o sveslovenskim prosvjetiteljima i ravnoapostolima svetim Ćirilu i Metodiju, koja je objavljena 2016. godine kao prigodno izdanje Univerziteta „Sv. Ćirilo i Metodije“ u Skoplju. Kao književni stvaralac autor je pjesničko-beletrističkih i kritičko-esejističkih knjiga te dugogodišnji član Društva pisaca Makedonije.

U posljednjoj deceniji prof. Veleu aktivno se bavi i istraživanjima u oblasti montenegristike. U tom periodu je u naučnoj periodici objavio više priloga s montenegrističkom tematikom, a 2021. godine je publikovana impozantna monografija *Makedonija i Crna Gora — Kulturnoistorijski književnostvaralački kontekst* u izdanju Matice crnogorske iz Podgorice i Makedonske akademije nauka i umjetnosti (MANU) iz Skoplja. Dugogodišnja saradnja s Maticom crnogorskom dovela je do realizacije i ovog kapitalnog istraživačko-izdavačkog projekta pod naslovom *Hrišćanstvo u crnogorskom duhovnom i kulturnoistorijskom identitetu*.